

Marlo's Chronyke

Stichting

Heemkunde Markelo

Jaargang 4

Nummer 1

April 2001

Marco's Chronyke

Uitgave van de Stichting Heemkunde Markelo

Inhoud

Van de redactie	1
Erve Odinck	1
Straatnamen in nieuwe woonwijk	7
In plaats van kaarten	12
Oude foto	17
Leven en werken op de boerderij in het vroegere Markelo	18
Oud nieuws	23
De grond onder onze voeten	24
Hotel De Herikerberg	30
Erfbenamingen	35

Redactieleden

Mw. W. Roodhorst, Pr.Irenestraat 13, 7475 BW Markelo,
tel. 363795

Mw. G. Stokreef-Braakman, Larenseweg 2, 7475 PW Markelo,
tel. 363009

A. Bruinsel, Burg. de Beaufortplein 22, 7475 AG Markelo,
tel. 361389

J. G. Hidders, Goorseweg 12, 7475 BD Markelo, tel. 361833

G.J.Leferink, Tolweg 57, 7475 BH Markelo, tel. 361890

Stichting Heemkunde Markelo. Internet: [http:// go.to/markelo](http://go.to/markelo)
Secretariaat: A. H. Vedders, Blauwe Torenstraat 33, 7241 BD
Lochem. E-mail: antonvedders@hetnet.nl

Van de redactie.

Tot onze spijt is de omslag van het vorige nummer niet in kleur gedrukt. Dit is het gevolg van een wisseling van contactpersoon bij onze uitgever. Nu heeft u weer een kleurrijk nummer voor u, ook wat de inhoud betreft. U zult de vaste rubrieken en weer enkele nieuwe onderwerpen tegenkomen.

In de redactie hebben we door het overlijden van Dico Lonink, een gevoelig verlies geleden. Hij heeft slechts een jaar deel kunnen uitmaken van ons team. In die tijd leerden wij hem kennen als een zeer enthousiast en geïnteresseerd mens, met grote kennis van en uitgebreide belangstelling voor de geschiedenis van Markelo en haar inwoners.

Hij nam op zich de artikelen over het leven en werken op de boerderij in voorbije tijden te verzorgen. Het is helaas bij één artikel gebleven.

We missen zijn inzet en meedenken erg en dat zal zeker nog lange tijd het geval zijn. Zijn familie wensen we veel sterkte toe bij het verwerken van dit verdriet.

We kregen versterking van mevrouw G.Stokreef- Braakman en de heer G.J.Leferink, welkome aanvullingen.

Erve Odinck (vervolg)

In onze vorige uitgave hebben we gezien, dat het klooster Albergen in 1477 voor 327 Rijnse guldens eigenaar werd van Erve Odinck, daar de familie Odinck niet meer aan haar financiële verplichtingen kon voldoen.

Ook bleek dat de bewoners vaak als horigen werden behandeld, die alleen maar plichten kenden en geen, of althans bijzonder weinig, rechten hadden.

Het is dan ook geen wonder, dat er gedurende lange tijd over de bewoners niets staat beschreven. Dit is wel het geval voor

degenen aan wie de opbrengst moest worden afgedragen. Hier-
van een korte opsomming tussen 1485 en 1559: 21 – 5 – 1485
Evert van Langhen Goderdes zoon als leenheer, Evert ter Borch
beleend met o.a. de tienden over Odinck in het kerspel Elsen.

Evert gaf vervolgens de tienden over Odinck weer terug, waarna
de leenheer daarmee Rembert van Steenberghe beleende onder
verheerwading als Stichts leen.

Op 24 – 2 – 1492 verklaarden Evert ter Borch en diens vrouw
Lise, dat zij aan prior en convent van Albergen de tienden over
o.a. Oding te Elsen hadden verkocht. De koopprijs bedroeg 132
Rijnse guldens.

Op 11 – 3 – 1492 verklaarde Rembolt Stenberges de tiende over
Odinck te Elsen, die hij had van Evert ter Borch, te hebben
overgedragen aan pater en procurator ten behoeve van dat kloos-
ter.

Vervolgens beleende Evert van Langhen Bertoldissoene op 17 –
3 – 1492 prior en convent van Albergen met de tienden over
o.a. Odinck te Elsen, onder hulderschap van Evert ter Borch, die
van deze tiende afstand had gedaan.

Erve Odinck

Deze belening werd vernieuwd op 20 – 9 – 1540 door Johan van Langen en op 7 – 3 – 1559 door Jaspar van Varendorf, drost te Wytlage en Hunteborch.

Omtrent de bewoners van het goed Oding vernemen wij iets op 14-2-1521, toen prior en convent van Albergen dit goed opnieuw voor de tijd van 12 jaar verpachtten aan Rodolphus Oding en diens vrouw Aleijd, op voorwaarde dat:

- Roelof voor de hoeve een rund zal geven;
- hij jaarlijks zal betalen 23 schepel rogge, 7 schepel grauwe erwten, alsmede 1 Philipsgulden als weidegeld;
- hij elke betaling, die hem als census wordt opgelegd zal voldoen, zowel in geld als op andere wijze, hetzij te Diepenheim, hetzij elders;
- hij de schaapherder zijn werk moet laten doen en hem uit eigen middelen betalen; indien hij of Aleijd binnen de pachttermijn zou overlijden,
- de overlevende niet zondermeer het goed zal mogen aanvaarden, tenzij na beraad met en toestemming van de prior;
- hij zich voorts zal houden aan de overige voorwaarden die in oude brieven zijn vastgelegd.

Op 13 – 6 – 1554 komt Berend Oijnk als gezworene van de marke Elsen voor.

Hetzelfde geldt voor Andries Odinck, die op 31 – 8 – 1563 als gezworene van de marke Elsen vermeld staat.

Vervolgens vinden we nog Egbert Odinck, die van 27 – 5 – 1601 tot 4 – 9 – 1637 in het oudste markeboek van Elsen wordt genoemd.

Op 1 – 2 – 1663 is in de kerk in Rijssen Winold Oink gehuwd met Maria Wilgerink. Winold is één van de zeven kinderen van Wilm Oink, van wie hij de bedrijfsopvolger wordt.

Dries Oink, één van de drie kinderen uit dit huwelijk wordt 16 – 1 – 1670 in Rijssen gedoopt. Hij wordt zijn vaders opvolger en huwt 6 – 3 – 1698 te Markelo met Grietien Lamberting, gedoopt 1671 te Markelo, dochter van Jan Lamberting. Uit dit huwelijk worden acht kinderen geboren, waarvan de oudste zoon, Wilm, de opvolger wordt.

Wilm, geboren te Elsen en gedoopt op 11 – 12 – 1698 te Rijssen, huwt op 28 – 1 – 1730 te Rijssen met Jenneke Ribbers, gedoopt in 1702 te Rijssen, maar eveneens geboren in Elsen, dochter van Hendrik Ribbers. Wilm overlijdt ca. 1746, waarna Jenneken hertrouwt met Willem Lammertink. Van de vijf kinderen uit haar eerste huwelijk zijn alle jongens vroeg gestorven. Daarom doen in 1751 Willem Lammertink en Jenneken Ribbers *de halve inboedel, bouwerij, paarden, beesten, inninge des huises, waegen en ploeg* over aan hun in dat jaar getrouwde dochter Berendina Oink en schoonzoon Jan Wolters. Voor de tijd hunnes levens behouden de ouders *een stukke land, het Aftink Stukke genaamt, en de Nijemaete, voorts een stukke bouwland sijnde 2 schepel gesaay in den Noord Esch en het Halve Haverland genoemt*. Van het laatste stuk is mede eigenaar Egbert Lammertink, broer van Willem. Het jonge echtpaar dient uit te keren aan de andere dochter Hendriena als zij komt te trouwen: *f 850,-, een koe, een gust beest, kist en kisten vullinge met een nieuw kleeed.*

Uit het huwelijk van Berendina Oink en Jan Wolters worden vier kinderen geboren. De oudste zoon, Willem Oink, te Rijssen gedoopt op 27 – 2 – 1752, trouwt op 3 – 6 – 1781 te Rijssen met Geesken Smeijers, geboren in 1752 te Zuna als dochter van Steven Smeijers.

In 1797 kopen Willem Odink en vrouw Geese Smeyers voor f 4925,- van de Provincie Overijssel het erve en goed Odink, hetwelk de provincie eerder had overgenomen van het klooster Sibculo en Albergen.

In 1811 bestaat de veestapel uit *een merrie, een hengste veulen, een merrie veulen, 73 gesneden rammen, 20 ooyen, 8 koeyen, 3 vaarsen en 8 kalveren.*

De oudste nog aanwezige inscriptie, die ons een jaartal geeft van een verbouwing is de stiepel van 1777.

Verder is er een zandstenen paardekrib met de initialen W.O (Willem Odink) en G.S. (Geessken Smeyers) met het jaartal 1799.

Uit het huwelijk van Willem Odink en Geesken Smeyers worden drie kinderen geboren, waarvan de oudste zoon Jan het bedrijf van zijn ouders overneemt.

Jan Odink, geboren te Elsen, en gedoopt op 30 – 2 – 1783 is overleden te Elsen op 20 – 7 – 1858. Hij trouwt in 1824 te Markelo met Jenneken Sprokkereef, die 9 april 1801 in Kerspel Goor op het erve Sprokkereef is geboren.

Blijkens een gevelsteen in de voormuur van Odink met de initialen I. O. D. en I. S. R. met daaronder het jaartal 1840 is het erve dan door dit echtpaar bewoond.

Bij het huwelijk van Jan Odink met Jenneken laat vader Willem Odink aantekenen, dat zijn naam Odink moet zijn in plaats van Oink. (15 – 7 – 1824)

Uit dit huwelijk worden tien kinderen geboren, waarvan de oudste zoon, Gerrit Willem, de opvolger wordt.

Gerrit Willem Odink, geboren 10 – 9 – 1825 in Elsen, trouwt 16 – 6 – 1855 te Markelo met Willemina Oonk op den Dijk, die als dochter van Jan Oonk op den Dijk in Rijssen is geboren.

Een steen, geplaatst bij een herbouw in de zijmuur van de z.g. bovenkamer, die de initialen IKSK (Jenneken Sprokkereef), GWO (Gerrit Willem Odink) en WMO (Willemina Oonk) toont met het jaartal 1867, vertelt ons dat de weduwe van Jan Odink, Jenneken Sprokkereef, met haar zoon en schoondochter dan de bewoners zijn van Odink.

Het huwelijk van Gerrit Willem en Willemina blijft kinderloos. Wel wordt een nichtje van Willemina, Hendrika Oonk op den Dijk, geboren 26 – 12 – 1858 in Rijssen, in huis genomen.

Deze Hendrika trouwt 10 – 6 – 1875 te Markelo met Jan Hendrik Wolthuis, die dan knecht op het erve Odink is. Zij worden de opvolgers. Jan Hendrik Wolthuis is op 9 – 3 – 1844

Fam. Wolthuis, bewoners van het Odinck

in Elsen geboren als zoon van Hendrik Jan Wolthuis en Jenneken Huiskens.

Uit dit huwelijk blijft alleen de oudste zoon, Gerrit Willem, geboren op 5 – 9 – 1875 in leven. Hij zal, ongehuwd, tot zijn dood op 6 – 5 – 1958 op de boerderij blijven wonen.

Na het overlijden van Hendrika, in dec. 1892, hertrouwt Jan Hendrik Wolthuis, dan 51 jaar oud, op 12 – 10 – 1893 met de 21 jarige Geertruid Leferink, die 14 – 11 – 1873 geboren is te Markelo als dochter van Hermannus Leferink en Aaltje Welmer.

Van de zes kinderen uit dit tweede huwelijk van Jan Hendrik Wolthuis wordt zoon Hendrik Jan, na het overlijden van zijn vader op 15 – 6 – 1923, de volgende boer op Odink.

Hendrik Jan, geboren 30 – 1 – 1904, trouwt 31 – 8 – 1932 met Aaltjen Schreurs, geb 2 maart 1909 als dochter van Berend Jan

Schreurs en Jenneken Rotman. Dit echtpaar, waarvan de man sterft in 1982 en de vrouw in 1991, krijgt zes kinderen, Berend Jan Wolthuis, geboren 23-2-1937, zet het bedrijf voort. Hij trouwt in 1965 met Arendina Johanna Zendman, dochter van Jan Zendman en Willemina Aleida Roelvink. Zij krijgen twee dochters.

In 1979 beëindigt de familie Wolthuis het bedrijf en vestigt zich in een nabij gelegen woning.

De boerderij, met bijgebouwen, wordt thans bewoond door de familie Heuven.

Straatnamen in de nieuwe woonwijk De Esch

Bij raadsbesluit van 8 augustus 1978 heeft de gemeenteraad de competentie van straatnaamgeving gedelegeerd aan de commissie Algemeen Bestuurlijke Zaken. Deze commissie laat zich adviseren door de door de, gemeenteraad aangewezen, commissie straatnaamgeving, welke bestaat uit burgerleden en ambtenaren, onder voorzitterschap van de burgemeester. Ook de Stichting Heemkunde verleent haar medewerking aan deze commissie.

Men komt slechts in actie als er weer een nieuw bestemmingsplan op stapel staat, voor de rest van de tijd leidt de commissie een sluimerend bestaan. Najaar 1999 werd de commissie weer geactiveerd ten einde namen te bedenken voor de straten in het nieuwe bestemmingsplan "De Esch".

De commissie laat zich bij het vaststellen van de straatnamen leiden door de volgende uitgangspunten:

- De namen moeten passen bij Markelo. Karakteristiek voor Markelo is dat het een agrarische gemeente is met een zeer lange historie, een uitgebreid natuurgebied heeft en aantrekkelijk is voor toeristen.
- Binnen een wijk moeten de straatnamen raakvlakken met elkaar hebben, zodat, als men de straatnaam hoort, men

al ongeveer weet in welke buurt het moet zijn.

- Namen mogen niet lijken op bestaande straatnamen in Markelo of buurtgemeenten.

Er is uiteindelijk voor gekozen om in de straatnamen op de Esch een stukje (agrarische) historie vast te leggen. Suggesties om straten te vernoemen naar archeologische termen, naar bepaalde plantensoorten of naar (oud) Markeloërs die grote verdiensten hebben gehad voor onze gemeente, werden afgewezen. Bij het vernoemen van personen ontkomt men er niet aan om subjectieve keuzes te maken, waarbij het gevaar bestaat dat er bepaalde personen worden vergeten, hetgeen nogal gevoelig kan liggen.

Besloten werd om de volgende straatnamen voor te stellen:

- a. De vier straten, die min of meer het nu te benoemen gebied in de Esch omringen, te noemen naar de volgende vier voormalige havezaten:
 - 1 **Oldenhof**; de Oldenhof was een havezate die ongeveer 100 meter rechts van de Holterweg stond, tussen de tegenwoordige boerderijen De Boa (Zwiers) en Bolink. Nadat het huis jarenlang had leeg gestaan is het omstreeks 1870 gesloopt.
 - 2 **Hulsbeek**; het Hulsbeek was ook een eeuwenoude havezate die aan de Goorseweg stond, ongeveer waar nu de familie Schreurs woont, naast kapper Rozeboom. Al in het midden van de 17e eeuw is die verdwenen.
 - 3 **Keppels**; het Keppels was geen echte havezate, echter wel een “adellijk getimmer”. Het stond aan de Larense weg, ongeveer waar nu de familie Vedders woont en is omstreeks 1800 verdwenen.
 - 4 **Effinck**; het Effinck werd ook wel het Huis te Elsen genoemd. Het stond aan de tegenwoordige Seinenweg ongeveer waar nu de boerderij Seinen staat.

- b. De vier straten gelegen binnen de straten Oldenhof en Effinck te vernoemen naar delen van (oude) boerderijen:
- 5 **De Delle**; de delle was de centrale ruimte in de boerderij. Aan weerszijden bevonden zich de stallen. De delle werd gebruikt als dorsvloer, werkruimte en tijdelijke opslag van veevoer. Later werden er ook de dorsmachine, de kafmolen, de hakselmachine e.d. opgesteld.
- 6 **De Hiele**; boven de stallen, die zich aan weerszijden van de deel bevonden, was een planken zolder aangebracht. De ruimte tussen die zolder en het schuin aflopende dak werd de hiele genoemd. Het werd gebruikt voor de opslag van hooi maar deed ook wel dienst als rommelzolder en hobbyruimte. Als het vroeger heel slecht weer was, noemde men dat wel "hiele'nweer". Omdat men dan niet buiten verkeren kon, vermaakte men zich in de hiele (knutselen of een dutje doen).
- 7 **Middeler**; de grote achterdeur in de boerderij bestond uit twee delen, die in het midden tegen een staande balk aanliepen. Deze, in het midden van de achterdeur (niej'nduure) staande balk, werd de middeler genoemd. Die balk stond in een gat van de dorpel (de zul) en werd verwijderd als er een volle vracht hooi of rogge de deel werd opgereden.
- 8 **Oonderschoer**; vroeger kwam de bezoeker op een boerderij niet via de voordeur maar door de grote achterdeur (niej'nduure) binnen. Die niej'nduure was een paar meter terug gebouwd, waardoor er een soort overdekte inham ontstond. Die ruimte werd het onderschoer genoemd. Ze werd gebruikt voor het bewaren van gereedschappen en het drogen van peulvruchten e.d..
- c De straten gelegen binnen het gebied van Hulsbeek en

Keppels, alsmede de straten gelegen net buiten Oldenhof en Hulsbeek te vernoemen naar oude gebruiksvoorwerpen en gereedschappen.

- 9 Haarspit;** de zicht en de zeis waarmee vroeger het graan en het gras handmatig gemaaid werd, moesten dagelijks weer scherp gemaakt worden. Dit gebeurde met de haarspiter en het haarspit. Het haarspit was een klein soort aambeeld waarop zeis en zicht met behulp van de haarspiter werden gescherpt.
- 10 Wezeboom;** de wezeboom was een soort balk of een geschildde dennenboom, die bovenop een vracht hooi of rogge werd gelegd en dan met behulp van een lang touw (zeel) vast gemaakt werd, waardoor voorkomen werd dat bij het vervoer de vracht van de wagen zou glijden.
- 11 De Wanne;** vroeger werd de rogge gedorst met behulp van de vlegel. Het zaad dat na het slaan met de vlegel vrij kwam was dan nog vermengd met afval. Om dit kaf van het koren te scheiden werd een wanne gebruikt. Het was een soort platte mand van ongeveer een meter doorsnede. Door de wanne op en neer te schudden waaide aan de lage kant van de wanne het kaf weg, zodat de schone rogge overbleef.

Haarspit

Zaaischepel

- 12 Riezebessum;** de riezebessum is een soort bezem bestaande uit een stevig bijeen gebonden bos berkentwijgen met daarin een lange stok. Hiermee werd zowel binnenshuis als buiten het vuil bijeen geveegd.
- 13 Scheppel;** een scheppel is een soort zaaivat. Men hing dat vat voor de buik en al lopend strooide men het zaai-goed over het land. De inhoud van vier scheppels moest voldoende zijn voor het inzaaien van een stuk land ter grootte van een mud.
- 14 Spintvat;** met een spintvat, ook wel scheppelmaat genoemd, werd de hoeveelheid rogge afgemeten. Na het dorsen ging de geschoonde rogge in een spintvat, waar na met een zogenaamde rol de bovenkant werd afgestroken.
- 15 Dissel;** een dissel, ook wel genoemd een disselboom, is een soort balk vóór een boerenwagen. Bij een tweespan paarden loopt elk paard aan een kant van de disselboom.

d De straat die parallel komt te liggen aan de Noordachteresweg:

- 16 Papenbos;** het papenbos was een bosje aan de tegenwoordige Noordachteresweg, op het punt waar een smal zandpad richting Kop'ren Smorre gaat. Het bestond uit een eik (geloof), vlierbes (hoop) en een roos (liefde). Alleen de eik staat er nog.
- e De twee straten, gelegen in het te realiseren bedrijventerreintje, te vernoemen naar de gemeenten waarmee Markelo een partnerschap onderhoudt

17 Spelleweg

18 Sancerreweg

J. Stoelhorst

In plaats van kaarten... en beschuit met muisjes

GertJan en Mina zijn al een paar jaar getrouwd. Hoe de kennismaking en de daarop volgende bruiloft, met alle bijbehorende feesten zijn verlopen, beschreven we in de voorgaande nummers.

Het geluid van kinderstemmetjes klinkt op het erf. Hand in hand lopen twee meisjes naar de pomp, waar Mina juist bezig is fris water te halen. Het zijn de dochtertjes van GertJan en haar. De oudste, Bertha, is genoemd naar GertJans moeder en de jongste, Hanna, naar de moeder van Mina. 't Zijn al hele dametjes aan het worden. Bertha is zes en Hanna vier jaar. Nu is Mina in verwachting van hun derde kind. GertJan rekt op een zoon, de stamhouder, die de boerderij later zal overnemen. Het pompen gaat Mina niet gemakkelijk af. Het kind kan nu elke dag geboren worden en daarom valt het boerenwerk haar zwaar. Bovendien vragen de meisjes veel aandacht en moet ze

ook letten op de meiden, die in dienst zijn. Het lijkt haar of deze zwangerschap meer van haar vraagt dan de beide vorige.

Drie weken later merkt ze dat de bevalling zich aankondigt. Ze stuurt Bertha met Hanna naar de entskamer, waar GertJans moeder druk is, met de boodschap: 'Zeg maar tegen Opoe, dat het zover is met moeder.'

Direct komt de molen in werking. Opoe laat GertJan roepen, die de vroedvrouw gaat halen. Zelf zorgt ze voor haar kleindochters. Ze houdt ze met kleine karweitjes bezig. Eerst mogen ze met de was helpen, lekker in het sop spetteren, dan de kippen voeren en aardappels uit de kelder halen. De bevalling van Mina verloopt voorspoedig. Al na een paar uur klinkt er een nieuw stemmetje in de boerderij, het gehuil van de derde dochter. GertJan is door dat bericht duidelijk teleurgesteld. Maar als hij haar even later gezond en wel in zijn handen krijgt gedrukt, is hij toch erg blij met haar. Ook is hij opgelucht dat alles goed verlopen is. Mina is een sterke vrouw en ze hoopt, als ze geen kraamvrouwenkoorts krijgt, weer spoedig op de been te zijn. De beide zusjes kijken hun ogen uit als ze het bundeltje bij Mina zien liggen.

Wat klein, net een pop!

Als een lopend vuurtje is het nieuws van de geboorte in de buurt rondgegaan. Een van de noodnoabervrouwen nodigt direct alle buurvrouwen op kraamvisite. Ze zorgt voor een lekkere kop koffie met daarbij een plak mik met boter en stroop. Dan moet er op de voorspoedige bevalling en de jonggeborene een drank

worden uitgebracht. Met een glaasje jenever met suiker wensen ze: 'Mina, een voorspoedig herstel en dat de kleine maar in gezondheid groot mag worden!' Nu gaan de verhalen rond over allerlei bevallingen, het ene is nog sterker dan het andere. Als er niets meer te vertellen valt gaat ieder weer op huis aan.

Na een goede week is de beurt aan de familie. Grootmoeders, moeders, zusters, nichten, achternichten, allen worden uitgenodigd voor het 'blijmaal'. En blij zijn ze: de noodnoabervrouwen, die we als een soort allernaaste familie moeten beschouwen. Zij komen zeker en zullen zorgen voor het onthaal van de visite. De gasten brengen als het ware zelf hun vertering mee. De bakker maakt op zo'n dag een aardige omzet, want ieder koopt bij die gelegenheid voor een dubbeltje tarwebrood of beschuit. Als iedereen er is, gaat de koffie rond en is er brood, stoete, beschuit, boter en stroop. Het kabinet staat open en wordt weer uitbundig bewonderd. Mina zit in het midden en houdt haar jongste in de armen, ze glundert bij alle complimentjes over haar dochter en haar snelle herstel. Het meisje is genoemd naar Gert-Jans oudste zuster: Gerritje. Hanna en Bertha staan tegen Mina aangeleund. Ze blijven dicht bij moeder en hun kleine zus, al die vreemde vrouwen vinden ze maar niks. Als een van hen voorstelt om Gerritje mee naar huis te nemen, kijken ze geschrokken naar Mina. Gelukkig stelt die hen lachend gerust: 'Nee, niemand krijgt Gerritje. Ze is van ons en ze blijft van ons!' Ook nu wordt de visite afgesloten met een glaasje.

De zondag daarna wordt Gerritje gedoopt. En dat wordt gevierd. Ditmaal is het een echt familiefeest. Het wordt niet op dezelfde dag gehouden, maar een paar weken later. Nu zijn ook de mannen welkom. Tevoren is er melk gestuurd om de rijstebrij te kunnen koken. Op de dag zelf verschijnt iedere familie met een groot krentenbrood, dat soms wel meer dan een gulden gekost heeft. Het feest begint pas werkelijk als iedereen

voorzien is van een glaasje jenever met suiker. De tafel is gedekt met krentenbrood met spek of kaas en grote kannen koffie staan gereed. Ook de boterhammen (bruggen) met stroop ontbreken niet.

Nu wil iedereen Gerritje zien. In haar neteldoekse, met kant afgezette, doopjurk, de mouwtjes voorzien van rode, zijden lintjes en haar kanten mutsje, is ze een plaatje om te zien. Ze ligt op een warm wollen dekentje en gaat bij de vrouwen van hand tot hand. Ieder knuffelt haar even voor ze wordt doorgegeven. De mammen houden zich afzijdig, zo'n klein wurm is niets voor hen. Na wat heen en weer gepraat is het tijd voor het middagmaal. Het is traditie dat het bestaat uit aardappelen met stokvis en botersaus.

Omdat het mooi weer is, lopen na de maaltijd de meesten naar buiten. Een wandeling langs alle akkers en weiden is een uitstekende manier om het eten te laten zakken. De rogge, die bijna rijp is, wordt bekeken en beoordeeld. Natuurlijk worden de prijzen van het vee besproken. Intussen vermaken de vrouwen, die bij de boerderij zijn gebleven, zich met het bewonderen van het openstaande kabinet en keuvelen wat met elkaar onder de bomen.

Binnen wordt nu thee gezet en zodra die is gedronken, is het alweer tijd voor koffie met krentenwegge.

Dan wordt het vee bewonderd en GertJan laat zijn, kort geleden aangeschafte, jonge hengst voordraven. Zijn aankoop wordt geprezen, het is dan ook een mooi dier om te zien. Als de avond valt wordt er op elke tafel een schaal rijstebrij gezet. De lepels liggen al gereed, ieder kan eten zoveel als hij lust. Dreigt een schaal leeg te raken, dan wordt die direct weer gevuld. Nog een afscheidsborrel en dan keert langzamerhand de rust op de boerderij weer terug.

Nog zijn de feestelijkheden voor Gerritjes geboorte niet ten einde. Nee, het grootste feest moet nog komen: het 'kinderbier'. Het is weer de taak van de noodnoabervrouwen om de gasten hiervoor uit te nodigen. Een van hen wordt daarmee belast en daar heeft ze wel even werk mee! Vrouwen van familie, bureu en vrienden worden gewaarschuwd dat het kinderbier op zaterdag na het doopmaal zal worden geschonken. Het zijn er meer dan dertig, bovendien wordt hun gevraagd om de kinderen mee te brengen.

Ook nu is het de gewoonte om de dag tevoren wat melk te sturen voor de rijstebrij en, met uitzondering van de buurvrouwen, op het feest een witbrood of wat beschuit mee te brengen.

Die zaterdag is het een drukte van belang; zoveel vrouwen met hun kinderen. Omdat het regent moeten allen in één ruimte een plaats zien te vinden. Het zijn er bijna honderd. Dit keer worden ze met koffie, witbrood en een snee stoete ontvangen. De jenever met suiker volgt daar onvermijdelijk op. Gerritje wordt door Mina getoond en dan doorgegeven, zodat ieder de nieuwe wereldburger kan bewonderen. Immers om haar zijn ze gekomen. De gesprekken gaan over hun kinderen, ook al zijn die er zelf bij. Iedere moeder vindt haar spruit vanzelfsprekend de knapste, slimste, mooiste en al dat maar mogelijk is. Dan komen de aanstaande trouwpartijen aan de orde en wie geschikt zou zijn om met wie te trouwen. Kortom de gebruikelijk gespreksonderwerpen passeren alle de revue. Intussen vermaken de kinderen zich met elkaar. Dat levert het nodige spektakel op en ook het kinderverdriet maakt het niet rustiger.

Dat verdriet wordt vaak gestild door het kind van de jenever te laten proeven, zo leren ze al jong hoe dat drankje smaakt. Tegen het eind van de middag vertrekken de buurvrouwen met hun kinderen. Zij brachten weinig etenswaren mee en blijven daarom niet langer. De overigen zien met plezier de grote koperen ketel met rijstebrij verschijnen. Vooral de kleintjes kunnen daar veel van op. Aan het eind van de maaltijd zijn ze een en al rijstebrij, de te grote lepels pasten niet in de kleine mondjes.

Dan nemen de moeders als afscheid nog een glaasje van het sterke vocht met suiker en onder vrolijk gelach gaat ieder naar zijn eigen woonplek. Zo is Gerritje in een paar weken voorgesteld aan de hele familie en de buurt. Ze hoort er nu helemaal bij en zal zeker als een lid van de gemeenschap opgroeien.

Oude Foto

Jammer genoeg kwam er geen enkele reactie op in de in het vorige nummer gepubliceerde foto. Wie de drie daarop afgebeelde kinderen zijn, zal dus voorlopig nog wel een raadsel blijven. Ook deze keer willen wij weer uw hulp vragen bij deze foto: Wie is deze klompenmaker? waarschijnlijk is deze foto gemaakt in ca. 1925 graag ontvangen wij uw reactie bij de redactie of bestuursleden.

Leven en werken op de boerderij in het vroegere Markelo

In voorgaande uitgaven hebben wij een beschrijving gegeven van de tuugkist en het kabinet. Meubelstukken die in het voorhuis een belangrijke functie vervulden en daarnaast ook dienden voor de pronk. Hoe fraai en nuttig ze ook waren, ze waren niet het belangrijkste in het woongedeelte van een boerderij. Nee, dat was het haardvuur, dit vormde letterlijke en figuurlijk het centrum in een 'los hoes'. De stookplaats bevond zich namelijk ongeveer in het midden van het woongedeelte. De rook kon, vermengd met de wasem van het op stal staande vee, vrij opstijgen. Boven in het dak bevond zich een gat, waardoor rook en wasem naar buiten verdwenen.

Wendezoel

Tegen de buitenmuur stond de zgn. 'wendezoele', dit was een soort draaibare galg, waaraan de 'hoalketten'n' hing met aan het eind daarvan het 'hoalfoes'. In het hoalfoes werd de ketel of pot gehangen. D.m.v. de haalketting kon de afstand van de pot tot het vuur ingesteld worden, gewoon het hoalfoes hoger of lager inhaken.

Was men wat welgestelder, dan gebruikte men een 'hoal' i.p.v. de haalketting. Het haal was een langwerpige, ijzeren voorwerp, met aan één kant tanden en inkepingen voor de hoogteafstelling van de pot. Het was niet alleen technisch beter, maar doordat er een stuk siersmeedwerk van werd gemaakt met symbolische ornamenten, gaf het tevens de welstand van deze bewoners weer (zie foto). Voor de zondag of als er visite werd verwacht, werd het haal blank geschuurd. De wendezoele kon, zoals het woord al aangeeft, gedraaid worden. Daardoor was het mogelijk om de pot of ketel, die boven het vuur hing, naar zich toe te halen om te roeren of te verwisselen, zonder te dicht bij het vuur te hoeven komen.

Hoaliezer

Wanneer er niet gekookt werd, kon de wendezoete tegen de muur worden geklapt. Een van de belangrijkste attributen bij het vuur was de ‘vuurkorf’, u ziet er een op de foto staan. Het is een ijzeren stölpe, met sleuven, die ‘s avonds bij het naar bed gaan over de ‘vuurrake’ werd geplaatst. Zo werd voorkomen dat vonken in het rond konden vliegen en brand zouden veroorzaken. Er werd zelfs verteld dat op een boerderij, waar dit niet gebeurde was, de kat te dicht langs het vuur was gelopen en daardoor waren de haren in brand geraakt. De kat rende van schrik naar de strozolder en de hele boerderij werd een prooi van de vlammen.

Het haardvuur – centrum van het dagelijks leven.

Dicht bij de haard, in de buurt van de wendezoete, had moeder de vrouw haar vaste plek in huis. Op die manier kon ze op het eten letten en als dat nodig was met de wendezoete de pot of ketel naar zich toe halen. Zo werden de pannenkoeken gebakken en de koffie gezet, terwijl ze zat te spinnen. Het spinnewiel stond in haar directe omgeving, evenals de tafel. Gesjouw met pot of ketel was dus niet nodig. Al het kookgerei was van gietijzer of koper en, wanneer gevuld, te zwaar om te tillen. Het is dus niet verwonderlijk dat de pot vaak op de vloer bij de tafel werd gezet, om de ‘teelders’ (borden) van die plek af vol te scheppen en daarna op tafel te zetten.

Hierover is nog het volgende verhaal bekend: een boer wilde aan tafel gaan zitten, maar lette even niet op en stapte met zijn linkervoet in de breipot. Kermend van de pijn sprong hij op, zijn vrouw toonde geen enkel medelijden. Ze wist niet anders uit te brengen dan: “Oh, mijn pap, kijk nou eens hoeveel pap je op de grond hebt gemorst!” Voedsel was in die tijd blijkbaar belangrijker dan een verbrande voet, het was kostbaar en schaars. Denkt u maar even terug aan het varken met zijn snuit in de pap uit ons vorige nummer.

Door haar vaste plaats bij het vuur had de boerin niet alleen goed zicht op wat er in het woongedeelte gebeurde, ze kon tegelijkertijd alles op de deel en het vee in de stallen in de gaten

houden. Er was toen nog geen scheidingswand tussen het woon- en bedrijfsgedeelte. Zij speelde de hoofdrol in het dagelijkse gebeuren op de boerderij en was degene, die bezoekers te woord stond. Zij wist overal vanaf omdat ze altijd aanwezig was. Immers alle gesprekken, zowel aan tafel of 's avonds bij het haardvuur woonde ze bij, samen met haar gezin, de knechten en meiden.

Heilig haardvuur

Zo noemt Willem Heuvel in zijn boek "Oud Achterhoeksch Boerenleven" een van zijn hoofdstukken. Dat is niet zo verwonderlijk gezien het feit, dat het vuur in de donkere boerderijen a.h.w. een magische invloed had op de bewoners. Een bruid werd, bij het betreden van de boerderij waar ze introuwde, om de vuurplaats en het haal geleid. Ze moest een cijnspenning in het hoalvuusje (onderste haak) leggen en nam op die manier bezit van het huis. Een nieuwe knecht of meid werd driemaal om het vuur geleid en was daarna in het gezin opgenomen. Er zijn nog meer van dit soort rituelen bekend, per streek of land verschillend. Kinderen werden gezegd nooit met het hoal zwen- gelen als er geen pot of ketel aanhing, want: "anders krijgt onzen lèven Heer heufdzeerte (hoofdpijn)".

Van wendezeole naar schouw.

In het begin van de 19e eeuw verdween het losse hoese. Er kwam een muur tussen het stal- en het woongedeelte. De vuurrake, die zich in het midden van het woongedeelte bevond, lag nu tegen de tussenmuur. Er werd een schoorsteen gebouwd, die naar beneden wijd uitloopt met erboven een grote schoorsteenmantel of 'bozem'. Het vuur werd gestookt op een ijzeren vuurplaat, met daar achter een eveneens ijzeren, rechtopstaande plaat, die soms prachtig versierd was. Er zijn voorbeelden van met engeltjes of de Maagd van Holland. Doordat de schoorsteen zo wijd uitliep ontstond de mogelijkheid om in het onderste gedeelte spek en worst te hangen om te roken, een prima conserveringsmethode.

Aan de onderrand van de bozem bevestigde men een houten plank, waarop prachtige borden en schotels te pronk werden gezet. Om het geheel nog meer te verfraaien werd aan die plank een schoorsteenkleedje bevestigd, terwijl de muur van de schouw betegeld werd. In onze streken gebruikte men daarvoor vaak de zgn. drietulptegels, de tulpen al of niet in een bloempot. In sommige gevallen waren het tableaus met bijbelse voorstellingen en/of spreuken. Ook blankgeschuurde ‘haardijzers’, soms van, voor de zondag speciaal opgepoetst, koper, met daaraan de asschop, tang enz. sierden het geheel. Alles afhankelijk van de mate van welstand van het gezin. Vaak werd in de buurt van de schouw een kastje aangetroffen waarin zaden e.d. spullen bewaard werden, die droog moesten blijven.

De wendezele verdween, er kwam een hoalboom voor in de plaats waaraan de hoalketten of het hoal werd bevestigd. Een ritueel als om de haard lopen was niet langer mogelijk, maar de schouw bleef wel het centrum van het gezinsleven, waar omheen ieder zijn eigen plekje had. Het dichtst bij het vuur zaten vaak de oudere mensen, immers: ‘wie het dichtst bij het vuur zit warmt zich het best’.

Brandstof.

Het haardvuur werd gestookt met ‘schadden’ en hout. Schadden waren plaggen, die gestoken werden op de enigszins vruchtbare woeste grond. Op nog slechtere woeste grond werden schollen gestoken, die gebruikt werden als strooisel in de potstal voor het vee. In schadden zat meer veenmos en soortgelijke plantjes waardoor de gedroogde schadden meer warmte opleverden. De schadden werden in een kring op de vuurplaat gelegd en in het midden daarvan kwam wat gekleefd hout. Als het hout goed gloeide, werden er stukjes in een stoof gestopt, die dan onder de lange rokken van de vrouwen werden gezet, zodat ze geen last van koude voeten hadden.

Het kwam ook wel voor dat een ‘stobbe’ als brandstof werd gebruikt, de stomp boom van waar die gekapt was tot het gedeelte

Haardvuur Cafe De Pot

waar de wortels uit elkaar gaan. Zo'n stuk is niet te klieven en werd dan ook in z'n geheel op het vuur gelegd, het leverde lange tijd warmte op. Er wordt vaak gezegd dat men zich aan hout drie keer kon warmen: een keer bij het kappen, dan bij het zagen en ten slotte bij het verbranden.

Het was veel werk om het haardvuur brandende te houden, dit heeft ertoe geleid dat het uit de boerenkeukens is verdwenen. Kachels, fornuizen, haarden en uiteindelijk de centrale verwarming namen die plaats in, met de vele voordelen van dien. Steenkool, aardgas en elektriciteit vervingen de schadden en het hout. De gezelligheid en sfeer rond het haardvuur gingen daarvoor helaas verloren.

In Markelo en omgeving zijn gelukkig nog een aantal prachtige schouwen bewaard gebleven.

De grond onder onze voeten... (vervolg)

Het begrip ‘steen’ heeft niet zo’n goede naam in onze taal. ‘De steen des aanstoets’, ‘stenen voor brood’, ‘een stenen hart’, ‘steenkoud’, het liegt er niet om. Stenen worden in verband gebracht met negatieve dingen voor de mens. Maar stenen op zich zijn niet negatief, vaak zelfs heel interessant.

Zo kennen we: - edelstenen, de adel onder de stenen, - halfedelstenen, de gegoede burgers en – gewone stenen, de mensen zoals ik. Onder die laatst genoemde stenen rangschikken we grind, keien, bakstenen en alles wat niet onder de eerste twee groepen behoort.

Edel- en halfedelstenen laat ik hier buiten beschouwing, al vormen die een boeiend onderwerp gezien de toenemende stroom publicaties over ‘genezende’ stenen, stenen die ‘iets doen’, ‘iets uitstralen’ of ‘voorspellen’, vormen van bijgeloof die een nachtmerrie zijn voor elke deskundige.

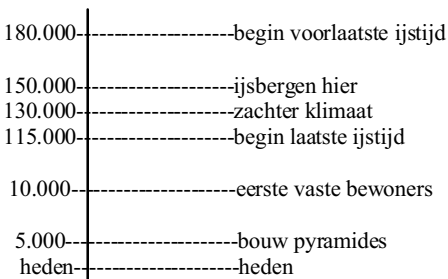
Ik beperk me in dit stukje tot de stenen die in de omgeving van Markelo kunnen worden gevonden. Over sommige stenen struikel je gewoonweg: de vaak als erfscheiding gebruikte veldkeien, de losliggende straattegels en de scheefstaande stoepranden. De twee laatst genoemde zaken laat ik graag aan de Dienst Gemeentewerken over, de rest behandel ik hier.

In de voorlaatste ijstijd zijn grote massa’s stenen uit verre streken in onze omgeving achtergebleven. Hoe ze hier kwamen vertelde ik in het vorige nummer van Marclo’s Chronyke.

De grootte van de, door de ijsbergen meegevoerde stenen, varieert van klein grind tot geweldige brokken, zoals bijvoorbeeld te zien is bij ‘Dieka’ en ‘Eungs Schöppe’. Ook de hunnebedden in Drenthe zijn uit deze stenen opgebouwd. De grootste daarvan wegen zo’n veertig ton.

Tijdschaal

Aantal jaren geleden

Nu eerst wat systematiek in het verhaal. In vogelvlucht zal ik iets vertellen over:

1. Uit welke streek komen de hier gevonden stenen.
2. Welke soorten stenen zijn er.
3. Hoe heten ze en waar bestaan ze uit.
4. Waar zijn ze te vinden.
5. Waar is meer informatie te krijgen

1. Herkomst

Een nauwkeurig onderzoek in 1988 van de Rijks Geologische dienst heeft vastgesteld dat 20 % van de, door het ijs getransporteerde, zwerfstenen afkomstig zijn uit het Z.W. van Finland en de Aland-eilanden in de Botnische Golf. Uit Midden Zweden komt 10 % en het grootste deel, 70 %, uit Zuid Zweden. Deze gesteenten werden verschrikkelijk lang geleden op hun plaats van herkomst gevormd. Zo is het Smalandgraniet uit Zweden ca. 1700 miljoen jaar oud en is het Finse Rapakivi porfier 1640 miljoen jaar geleden ontstaan. In de omgeving van de Domelaar is ook wat Bentheimer zandsteen gevonden, maar dat is een uitzondering op de regel. Alle andere zwerfstenen hebben zo'n 800 tot 1400 km afgelegd vanaf hun plaats van ontstaan. Tijdens dat

transport in en door het ijs zijn ze vaak afgerond en verwerking heeft ook zijn sporen achtergelaten.

2 Soorten

De stenen die we in Salland vinden worden in drie groepen ingedeeld.

- a. Gesteenten ontstaan uit het binnenste, vloeibaar hete, gedeelte van de aarde, door afkoeling aan of onder de oppervlakte. Deze worden '**magmatische- of stollingsgesteenten**' genoemd. Van alle in Markelo gevonden stenen behoort 95 % tot deze groep.
- b. Als gevolg van grote druk en/of hitte zijn reeds bestaande gesteenten omgesmolten tot nieuwe soorten, we noemen die '**metamorfe gesteenten**'. Een voorbeeld hiervan is marmer. Dat was kalksteen, viel uiteen en werd door de enorme temperatuur in de aarde tot een nieuw gesteente gevormd. Deze steensoorten komen nauwelijks voor in Markelo.
- c. Steensoorten die ontstaan zijn door de samenpersing en scheikundige invloeden op diverse grondstoffen. Een voorbeeld is kalksteen, kleine kalkskeletjes van uiterst kleine zeediertjes, die in grote hoeveelheden in stilstaand water terecht kwamen, werden onder hoge druk tot bijvoorbeeld blauwe stoepsteen of de krijtrotten in Engeland gevormd. Hierin zijn fossielen te vinden. Die steensoorten kregen de verzamelnaam '**sedimentaire- of afzettingsgesteenten**'. Ook zandsteen behoort bij deze groep.

3 Benaming

Het meest bekende magmatische gesteente hier is **graniet**. Het komt voor in oude leemputten en op de akkers. Het bestaat uit een drietal mineralen, die doorgaans met het blote oog te zien zijn. De kleur, grijswit, bruin, rose of roodbruin, wordt er aan gegeven door het mineraal veldspaat.

De donkere puntjes, meestal klein, heten biotiet of zwarte glimmer. De grijze, vaak wat afgeronde, stukjes tussen de twee andere mineralen, heten kwarts.

Samenstelling graniet

zwart = biotiet

gestreept = veldspaat

wit = kwarts

Alle drie mineralen zijn gekristalliseerd. De veldspaatkristallen zijn meestal groter dan 5 mm. Graniet voelt wat ruw en scherp aan als het zo uit de grond komt.

Ook veel voorkomend is *porfier*. Een magmatisch gesteente dat gevormd wordt als graniet, door een plotseling optredende temperatuursverhoging in de aardkroon, bijv. een vulkanische werking, opnieuw verhit, min of meer vloeibaar wordt en dan weer afkoelt. Porfier bestaat dus uit dezelfde mineralen als graniet, maar meer versmolten. Daardoor voelt porfier 'zacht' aan, de kristallen zijn beter afgerond.

Een bekende sedimentaire steensoort is 'vuursteen', keihard en bestaande uit kwarts. Het wordt meestal aangetroffen in fijnkorrelig kalkzandsteen. In de groeve aan de Winterkamperweg was het dikwijls te vinden, maar het komt ook op andere plaatsen voor. Als je er met een hamer op slaat komen er zeer scherpe, glasachtige splinters af, die door de vroegste bewoners van ons gebied al zijn gebruikt voor pijlpunten en mesjes.

Naast deze gesteenten vinden we ook witte en zwarte kiezel en zandstenen. Die zijn echter niet afkomstig uit Scandinavië, maar

vooral uit Limburg, België en Duitsland. Ze zijn door rivieren hierheen gebracht. Soms zitten daar mooie afgeronde vuursteen-tjes tussen, glad geslepen door het eeuwenlang rollen over elkaar, de bodem en over grote afstanden.

Vuursteen, gebruikt als pijlpunten en mesjes

4 Vindplaatsen

De bovengenoemde stenen kun je in elk vers gegraven gat in de bodem aantreffen. Een echte zoeker laat geen kuil zomaar liggen maar duikt erin.

De groeve aan de Winterkamperweg was een goudmijn, daar heb ik alle gesteenten kunnen verzamelen in de laatste paar jaren. Helaas wordt daar geen leem meer afgegraven voor de baksteenindustrie en is het nu gevaarlijk geworden om er rond te kijken. Maar goede vindplaatsen zijn de randen van de akkers, immers de boer houdt niet van stenen in zijn grond en gooit die meestal langs de kant of op een steenhoop. De laatste tijd loop ik vaak even over de Esch en heb tussen de nieuw aangelegde straten en de huizen in aanbouw al menig aardige vondst gedaan. Het is een kwestie van geluk hebben. Toen de grootste aquamarijn, een vrij dure edelsteen, op een veiling in Amerika kwam, bleek die te zijn gevonden door een vrachtwagenchauffeur. Hij had er in Brazilië een lekke band op gereden. Na de veiling hoefde hij nooit meer op zijn wagen.

5 Informatiebronnen

Om meer over het bovenstaande te weten te komen is een bezoek aan de hal in het gemeentehuis als eerste aan te bevelen. Daar is in een vitrine van alles te zien. Een tweede tocht, iets verder, betreft de stenuituin bij 'n Witten, het informatiecentrum van Staatsbosbeheer op de Borkeld. Nog iets verder weg is het natuurmuseum in Enschede (zeer aan te bevelen) en het privé-museum 'De Ijsselvallei' in Olst is tevens een 'must'. Ook het kristalmuseum te Borculo heeft veel informatie voorhanden. Hoogtepunt van alles vormt een bezoek aan het prachtige Leidse museum Naturalis, maar hier dichterbij, in Münster, kun je terecht bij een aparte afdeling van de dierentuin, voor een schitterende verzameling gesteenten, mineralen en fossielen.

Helaas niet meer te bezoeken is de, zelfs in het buitenland ooit beroemde, steenslijperij van de heer Overmeen, aan de Hochteweg. Een vijftiental jaren geleden heeft hij de bedrijfsvoering gestaakt, tot groot verdriet van alle stenenliefhebbers in Markelo en wijde omgeving.

Boeken: Eigenlijk te veel om op te noemen en helaas soms reeds lang uitverkocht. Een bezoek aan tweedehands boekhandels en op de jaarlijkse Deventer boekenmarkt levert soms nog wel wat op. Ook een zoekopdracht bij een antiquaar is een mogelijkheid.

Een klein opsomming:

- Geheimschrift der Aarde - Kuenen en van der Vlerk, 1941 (een oud standaardwerk), nog steeds belangrijk.
- In de bodem van Salland en Twente – M. Rappel (red.). 1993, ISBN 90-74417-02-07 (speciaal voor ons gebied van belang).
- Mineralen en Gesteenten - C. Pellant, 1993, Sesam Natuurhandboeken. ISBN 90-246-4921-8 (goede foto's, duidelijke tekst).
- Tirion Stenengids – W. R. Hamilton, 1994, ISBN 90-5121-457-X (duidelijke foto's, wat moeilijker tekst dan de Sesamgids).

- Het Keienboek – P.v.d. Lijn, 1986, Uitg. Thieme, Zutphen (duur, groot, maar goed, al lang een standaardwerk).
- Stenen zoeken – H. Krul, ± 1964, Uitg. Thieme, Zutphen (gaat hoofdzakelijk over het zoeken naar fossielen).
- Algemene Geologie – A.J.P. Pannekoek (red.), 1976, ISBN 90-01-68975-2, Uitg. Tjeenk Willink, Groningen (zeer degelijk, goed leesbaar, veelomvattend).

J.H. Wassink

Hotel de Herikerberg

Het eerste hotel De Herikerberg werd gebouwd in 1920. De opdrachtgever voor deze bouw was de heer W. R. Jager uit Diepenheim, die hier zijn bedrijf wilde beginnen.

De stenen voor het hotel waren afkomstig van de even verderop gelegen steenbakkerij Rohaan. Het waren de eerste stenen die Rohaan weer bakte na de eerste wereldoorlog. In de periode 1917 – 1919 waren er namelijk geen stenen gebakken wegens gebrek aan brandstof. De steenbakkerij Rohaan is overigens in 1929 opgeheven.

Wouter Roelof Jager, geboren in 1898 te Diepenheim als zoon van een politieagent, was van beroep belastingadviseur. Hij was getrouwd met Antje de Beer.

In 1927 kocht Jager 1.14 ha heidegrond van boer Koldenberg (Scheper) uit Herike, waarop hij een jaar later een huis met garage liet bouwen. Ook kwamen er een aantal landhuisjes, voor een groot deel gebouwd met materiaal afkomstig van afbraakpanden.

In 1935 breidde hij zijn bezit nog uit met twee ha grond aan de Herikerbergweg, gekocht van H.J. Bekkers uit Herike.

De heer Jager, geïnteresseerd in politiek, werd op 1 september 1931 beëdigd als raadslid voor de groepering Algemeen Belang. Deze groepering is later opgegaan in de NSB. (Nationaal Socialistische Beweging)

In september 1938 was de commandopost van het 5e regiment infanterie van het Nederlandse leger in het hotel gevestigd. Deze commandopost bestond uit enkele officieren en drie manschappen van de verbindingstroepen. De overige soldaten waren gelegerd in café Jachtlust. Het regiment was hier in verband met de internationale spanning rondom de Sudetenkwestie, die uiteindelijk uitmondde in het verdrag van München.

Een van de drie soldaten, die ingekwartierd waren in het hotel was de heer Lexmond uit Amsterdam. Hij vertelde, dat er eind september, op een morgen toen hij nog lag te slapen, plotseling brand uitbrak in het hotel. Ondanks de hulp van de in allerijl opgetrommelde soldaten, viel er aan blussen niet te denken. Het hotel werd al spoedig een prooi der vlammen. Verschillende

“helpers” hadden daarom meer belangstelling voor de winkelder dan voor het bluswerk. Ook de krant -Volk en Vaderland-, het partijblad van de NSB dat altijd op de tafel lag, stimuleerde het bluswerk niet. Het hotel brandde dan ook nagenoeg volledig af.

De heer Jager, ondertussen lid geworden van de NSB en zo goed met Mussert bevriend, dat hij werd benoemd tot gemachtigde van deze in de provincie Overijssel, legde in 1938 zijn raadslidmaatschap neer. Hij heeft na de brand het hotel weer laten opbouwen en in november 1940 verkocht aan de partij.

*Uit: Hengelose
Courant d.d.
Maandag
25 november 1940*

Hierna verdween hij met zijn gezin uit Markelo, doordat hij werd benoemd tot burgemeester, eerst in Diepenveen en later in Enschede. Ook heeft het gezin in Holten gewoond in een huis van een ondergedoken Joodse familie. Bij de bevrijding werd de heer Jager gearresteerd.

In 1942/43 werden vier huisjes op het Driebelerveld en 2 ha grond aan de Herikerbergweg verkocht aan de Stichting Nationaal Tehuis te Utrecht. Deze stichting kocht van de heer Jannink te Goor ook nog 1.22 ha heidegrond, waardoor zij in totaal ruim 5 ha grond en een aantal huisjes bezat. Volgens een

bericht in de Nieuwe Hengelosche Courant van 25 november 1940 zouden het hotel en de daarbij gelegen landhuisjes gaan dienen als ontspanningsoord voor het Nederlandse volk. Op de overige bos- en heidegronden zouden kampen worden ingericht voor de WA (Weerafdeling – van de NSB -), de Nederlandse SS (Schutzstaffel – beveiligingsgelid, een paramilitaire organisatie tijdens het Nazibewind -) en de Nationale Jeugdstorm. Verder zou het geheel nog gebruikt worden door de leden van de Gemeenschap Vreugde en Arbeid.

Het is echter niet zover gekomen. Het hotel werd gevorderd door de Duitse bezetters en diende o.a. in 1943 voor de legering van de manschappen, die de zoeklichten moesten bedienen. Deze zoeklichten waren opgesteld op het heideveld naast het hotel, bij Jansen (Beltgetjan) aan de Roosdomsbrug en langs het kanaal aan de Diepenheimse kant van Goor.

In 1944 en begin 1945 was een transportonderdeel van het Duitse leger, de NSKK (National Sozialistisch Kraftfahrer Korps) hier gehuisvest. Dit haalde 's nachts de VI's uit Duitsland. Overdag werden die verstopt in de bossen rondom het hotel. De volgende nacht werden ze dan getransporteerd naar de lanceer- inrichtingen in Markelo en omgeving.

Na de bevrijding werden het hotel en de heidegrond in beslag genomen door de Canadezen. Deze zijn er gelegerd geweest tot juli 1945.

Het is dan ook alleszins begrijpelijk, dat er nog lang na deze periode rond het hotel militaire uitrustingsstukken, wapens, munitie en onderdelen van VI's werden gevonden.

Van juli 1945 tot 1948 werd het hotel gebruikt voor de opvang van gerepatrieerden uit Nederlands Oost Indië.

In 1948 werd het hotel, met bijbehorende huisjes en gronden, door de Nederlandse Staat in beslag genomen. (Afdeling Beheer van de Raad voor het Rechtsherstel).

De Staat verkocht in 1949 de 1.22 ha heidegrond weer aan de oorspronkelijke eigenaar, de heer Jannink in Goor. De huisjes werden verkocht aan diverse particulieren.

Het hotel met een daar achterliggend huis werden gekocht door de heer Boomkamp. Deze kocht ook weer van de heer Jannink het heideveld (in de volksmond nog steeds de netteveel'n genoemd, naar de visnetten die door de fa. Jannink in Goor werden gemaakt. Deze netten werden gedompeld in een bad met lijnolie en daarna te drogen gelegd op de heidevelden). De heer Boomkamp restaureerde het hotel grondig, waarna het op 15 juni 1950 werd heropend.

Hotel na 1950

Na enige teleurstellende jaren, wat het bedrijfsresultaat betreft, werden er pogingen in het werk gesteld om er een hotel voor bejaarden van te maken. Hiervoor werd het gebouw echter afgekeurd.

In de nacht van 16 november 1972 brak er weer een verwoestende brand uit. Een voorbij rijdende chauffeur van een vrachtwagen was de eerste, die de brand ontdekte. Hij waarschuwde direct de familie Oonk, die meteen de brandweer

alarmeerde. Bij aankomst van de brandweer, enige minuten later, was er echter al geen redden meer aan. Deze brand was het einde van het eens zo trotse hotel.

Nadien bleven de restanten jarenlang een desolate indruk maken op de voorbijgangers.

Veel speculaties over de toekomst van het bouwterrein hebben de ronde gedaan tot dat het uiteindelijk gekocht werd door horeca-ondernemer G. Brandriet, die ook de eigenaar is van hotel Het Wapen van Delden. Deze heeft op dezelfde plek een hotelrestaurant laten bouwen, dat ook, net als het allereerste hotel, een rieten dak heeft. Dit nieuwe hotel, dat dertig kamers telt, werd op 2 februari j.l. officieel geopend door de burgemeester van de Hof van Twente, mevrouw A. Bijleveld.

Erftbenamingen (5)

In ons vorige nummer bekeken we namen waarin geografische elementen te vinden zijn, die hun oorsprong vinden in de tijd van de reformatie. De nu volgende namen hebben ook iets te maken met een plaatselijke situatie.

Landweren en tolbomen.

Ter bescherming van steden en dorpen werden er vroeger zgn. ‘landweren’ aangelegd. Deze bestonden uit een hoge wal, begroeid met doornig struikgewas zoals mei- en sleedoorn, met aan weerszijden een diepe sloot. De doorgangen werden afgesloten met een paal of hek en werden constant bewaakt. Bij onraad moesten de aangestelde bewakers de hele gemeenschap waarschuwen. Zij deden dit door een mand, goed zichtbaar, langs een paal op te hijsen en door hard roepen of schreeuwen.

Namen, die op dat roepen of schreeuwen betrekking hebben, zijn bijvoorbeeld: Koers en Koerkamp. Koeren heeft naast de betekenis van het geluid voortbrengen van duiven, ook de betekenis van ‘tekeergaan’.

Een van landweer afgeleide naam is: Lanever. Verder komen voor: Landweer, Landweerd, Lentfert, Lenferink, Lansink. Namen ontleent aan de sluitpaal of het hek, waar ook wel tol werd geheven, zijn: Boom, Slotboom, Runneboom, Tolman, Tolhuis, Van der Tol, Van het Hek, Hekkert, maar ook: Peter en Peterman. De laatste twee namen zijn spottende overdrijvingen, immers Sint Peter beheert volgens zeggen de sleutel van de hemelpoort.

Dan zijn er namen die betrekking hebben op **elfen, spot- of schertsnamen**, of op **vondelingen**.

De elfennamen zijn waarschijnlijk net zo oud als totemnamen. Voorbeelden zijn: Alfred, Alberik, Elferink en Alberink.

Bij de invoering van de burgerlijke stand in 1811 en het verplicht voeren van een vaste familienaam, werden er nogal wat schertsnamen verzonnen. Sommige tot zeer veel verdriet van de nakomelingen. Zo heeft iemand, die ‘Pik’ heette, zijn naam laten veranderen in ‘Bouhof’.

(wordt vervolgd)